

international
alert

Зведений аналіз ситуації.

Україна: південь Одеської області, Херсонська та Закарпатська області

Про організацію “International Alert”

Організація “International Alert” працює з людьми, які безпосередньо постраждали від конфлікту, у намаганні розбудувати сталий мир. Усі разом, ми віримо, що досягнення миру - в наших силах. Ми працюємо над вирішенням першопричин конфліктів шляхом об'єднання людей попри розколи між ними. Ми об'єднуємо як простих громадян, так і політиків, з метою розбудови миру, який триває щодня.

Для нас мирне співіснування громад, що живуть разом, і подолання розбіжностей між ними без насильства є однаково важливим для досягнення миру, як і укладання угод або складання зброї. Саме тому ми вважаємо, що всі ми відіграємо важливу роль у розбудові більш мирного майбутнього.

www.international-alert.org

© International Alert 2019

Всі права захищено. Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена, збережена в пошуковій системі або передана в будь-якій формі чи в будь-який спосіб: електронний, механічний, методом фотокопіювання або запису чи іншим способом без повного посилання на джерело.

Макет: Марк Речдейн

Фото на обкладинці: Дівчина біжить до старого дерев'яного млина в Національному музеї народної архітектури та побуту України, в Пирогові, Київ, Україна © Pikoso.kz / Shutterstock 2015

international
alert

Зведений аналіз ситуації.

Україна: південь Одеської області,
Херсонська та Закарпатська області

Автор: Марина Нагай

Лютий 2019 року

Подяка

Це дослідження написала Марина Нагай; воно ґрунтується внеску Юлії Сербіної, Ірини Бруново-Калісецької, Сергія Данилова, Максима Єлігулашвілі, Дмитра Тужанського. Первинні польові дослідження було проведено Іриною Бруново-Калісецькою, Сергієм Даниловим, Максимом Єлігулашвілі та Дмитром Тужанським.

Особливу подяку висловлюємо співробітникам International Alert, які ознайомилися з попереднім текстом та надали коментарі.

Дослідження було проведено та опубліковано в рамках проекту «Аналіз ситуації в трьох потенційних зонах ризику в Україні», який фінансується Фондом попередження конфліктів, стабільності та безпеки (CSSF) Посольства Великої Британії в Україні. Проект реалізується міжнародною організацією International Alert.

Думки, що висловлені в даній публікації, належать авторам і можуть не відповідати офіційній позиції Уряду Великобританії.

Зміст

Скорочення	3
Короткий огляд	4
1. Вступ	5
2. Методологія	6
3. Аналіз контексту	7
3.1 Південь Одеської області	7
3.2. Херсонська область	8
3.3 Закарпатська область	10
4. Загальні висновки	12
4.1 Загальні першопричини конфлікту	12
4.2 Ключові рушії конфлікту та проблеми	12
5. Рекомендації	15
5.1 Пом'якшення впливу насильницьких конфліктів та підвищення стійкості до них - короткострокові пріоритети	17
5.2 Розбудова стійкого миру на низовому рівні - довгострокові стратегії	18

Скорочення

АТО	Антитерористична операція
ОФГ	Обговорення у фокус-групах
ВПО	Внутрішньо переміщені особи
ГО	Громадська організація

КОРОТКИЙ ВИКЛАД

У цьому підсумковому звіті узагальнено результати аналізу дослідження ситуації з потенційним ризиком виникнення конфлікту в трьох регіонах України – **Одеської, Херсонської та Закарпатської областей**, які, як вважається, є вразливими до геополітичного тиску та дестабілізації. Звіт ґрунтується на аналізі **трьох досліджень**, у яких вивчається внутрішня динаміка у **сімох громадах**.¹ Аналіз зосереджено на виявленні можливостей підтримки стійкості громад у ситуації насильства та зміцнення стабільності й перспектив сталого миру.

Загальні першопричини базових конфліктів суттєво посилюються завдяки **процесам національного рівня** (геополітичним, політичним, економічним та соціальним). Вони коротко розглядаються у цьому звіті для того, щоб вписати динаміку місцевих процесів у ширший контекст. У подальшому аналізі уточнюються **проблеми, які викликають напруженість** як на регіональному, так і на місцевому рівнях, як-от:

- пропаганда і «фейкові новини», які витісняють раціональний аналіз і викликають невдоволення;
- роз'єднуючі наративи, які відчужують спільноти та групи, знижують рівень соціальної згуртованості;
- тіньова економіка та політична корупція, які організаційно закріплюють соціальний розкол та підривають процес реформ;
- низька місцева спроможність до врегулювання та розв'язання конфліктів, що перешкоджає своєчасному та ефективному реагуванню на кризові ситуації;
- громадянське суспільство, яке є занадто слабким і фрагментованим, атомізованим для підтримки стабільності та поширення інформації щодо наявних позитивних змін;
- укорінені патріархальні гендерні норми, які є одним із факторів нерівноправності та незахищеності;
- міжнародні та вітчизняні ініціативи, в яких не враховуються особливості конфлікту та місцевої специфіки.

Окрім того, у звіті подано **рекомендації**, що спрямовані, насамперед, на місцеві та міжнародні організації громадянського суспільства та донорських організацій. Рекомендації дають орієнтири щодо планування заходів з розбудови миру в рамках довгострокової стратегії побудови стійкого, інклюзивного та мирного суспільства. Рекомендації поділяються на дві категорії:

КОРОТКОСТРОКОВІ

- Такі, що протидіють пропаганді та «фальшивим новинам» і розвивають критичне мислення.
- Такі, що зміцнюють навички місцевих органів влади щодо управління кризовими ситуаціями та вирішення конфліктів.
- Такі, що змінюють ставлення до меншин та посилюють їхню інтеграцію.
- Такі, що покращують чутливість зовнішніх організацій до конфлікту.

ДОВГОСТРОКОВІ

- Навчання з питань розбудови миру та розв'язання конфліктів.
- Довгострокові заходи з інтеграції меншин.
- Перетворення громадянського суспільства на фактор змін.
- Підтримка розвитку та консолідації місцевого малого та середнього бізнесу.
- Зміна незбалансованої структури влади та динаміки на основі гендеру.

¹ Громада – це український термін, що означає «територіальну комуну». Хоча на теперішній час громади не є офіційними адміністративними одиницями, вони мають певні функції самоврядування та являють собою основу для реформи з децентралізації.

Напруженість між прихильником національних патріотичних сил і прихильницею проросійських поглядів.
© Ірина Паршина 2015

1. ВСТУП

П'ять років по виникненню збройного конфлікту на Сході та анексії Криму Україна продовжує стикатися з низкою геополітичних та внутрішніх викликів. У цьому контексті проблеми національної цілісності України є надзвичайно важливими у національному дискурсі і висвітлюються деякими міжнародними спостерігачами.

Метою даного аналізу є дослідження ситуації в трьох областях України (Херсонська, Одеська та Закарпатська) шляхом виявлення та аналізу внутрішніх політичних, соціальних та економічних процесів, суб'єктів та факторів; визначення того, як вони пов'язані один з одним у продукуванні і підтримці динаміки конфліктів; проведення оцінки ризиків виникнення насильницьких конфліктів; шляхом планування заходів із зміцнення стійкості та миру на локальному рівні.

Регіони були обрані з огляду на їхні спільні характеристики, зокрема:

- близькість до міжнародних (de facto і de jure) кордонів та міцні зв'язки з іншими державами;
- географічна віддаленість від Києва;
- велика кількість етнічних і релігійних меншин;
- сільськогосподарська економіка та давні патріархальні традиції.

Хоча ці подібності дозволили домогтися методологічної послідовності та досягти порівнянності даних, аналіз показав, що існують важливі відмінності, які вимагають більш конкретизованих стратегій і підходів у кожному окремому контексті.

2. МЕТОДОЛОГІЯ

У жовтні та листопаді 2018 року в сімох громадах, розташованих у трьох досліджуваних областях, було проведено низку глибинних інтерв'ю та обговорень у форматі фокус-груп (ОФГ).

Якісне дослідження спирається на погляди та досвід 123 респондентів віком від 25 до 60 років: 56 осіб (36 чоловіків та 20 жінок) були опитані індивідуально, а 67 (42 жінки та 25 чоловіків) брали участь в фокус-групах. Респондентів було відібрано з широкого діапазону професійних та соціальних сфер, зокрема: представників місцевої влади; освітян, представників охорони здоров'я і соціальних послуг; підприємців; журналістів; правоохоронців; громадських активістів; релігійних лідерів. Вони ідентифікували себе з різноманітними етнічними та релігійними групами (які становлять більшість та меншість), присутніми в регіонах, і являли собою різні вікові та професійні категорії. Враховуючи чутливість теми дослідження та переделекторальну фазу виборчого процесу політичного середовища, вся інформація та опитування були анонімними.

Ґрунтуючись на реляційному підході (що стосується соціальних інтерпретацій маскулінності та фемінності) і перехресному підході (яким чином системи сил формуються іншими ідентичностями)², у методологію були включені питання гендерної динаміки, щоб забезпечити врахування гендерної проблематики у дослідженнях по кожному з регіонів. Це дозволило виділити найбільш важливі гендерні питання; в цьому звіті вони обговорюються коротко, а більш докладно розглядаються у трьох окремих дослідженнях. Утім, необхідна більш цілеспрямована методологія, якщо йдеться про те, щоб розкрити глибоко вкорінені гендерні фактори і їх вплив та віднайти способи допомогти подолати незацікавленість у гендерних проблемах серед місцевих факторів (цей факт було виявлено під час реалізації проекту).

Дослідження також містило докладний аналіз та огляд періодики, зокрема повідомлень у ЗМІ (разом із соціальними мережами); документації центральних та місцевих органів влади та статистичних органів; співбесід із місцевими та міжнародними експертами та представниками міжнародних організацій.

2 Х. Мірттінен, Н. Попович і Л. Хаттаб, «Вимірювання статі» у розбудові миру: оцінка зусиль з розбудови миру з точки зору гендерно-реляційних відносин», Лондон: International Alert, 2016, https://www.international-alert.org/sites/default/files/Gender_MeasuringGenderPeacebuilding_EN_2016.pdf; С. Тілеманс, «Інструментарій для аналізу гендерних питань та конфліктів для будівельників миру», Лондон: Conciliation Resources, 2015, <https://www.c-r.org/downloads/CR%20Gender%20Toolkit%20WEB.pdf>

Херсонські католицький і лютеранський священики під час жалобного богослужіння на кладовищі, де поховані німецькі військові, які померли у госпіталі, який був розташований у Херсоні під час другої світової війни, м. Херсон, Україна © Ірина Паршина 2015

3. АНАЛІЗ КОНТЕКСТУ³

3.1 Південь Одеської області⁴

Незважаючи на попередження про потенційне загрозу кілька років тому «Бесарабської весни»⁵, результати досліджень свідчать, що серед громад, попри поширену незадоволеність наявною ситуацією, «ці розбіжності не настільки значні, щоб вони змусили одну зі сторін діяти в напрямку зміни ситуації». На кривий конфлікт цю стадію можна відобразити як *латентну*⁶.

Пілотні громади є найбільш етнічно різноманітним регіоном України: тут проживають етнічні меншини болгар, гагаузів, молдаван, румунів, албанців, ромів, росіян та євреїв. Жодна етнічна група не являє собою переважну більшість і, окрім молдаван, не має сухопутного кордону з «державами-покровителями»⁷. *Мова спілкування між меншинами (lingua franca)* – російська. Хоча представники кожної з меншин підкреслювали важливість своїх культурних та мовних потреб (а конкретніше – в контексті національної мовної

3 Це лише короткий аналіз. Докладніше ситуація розглядається у трьох окремих дослідженнях (по одному на кожен регіон).

4 Дослідження проводилися в наступних громадах: Болград, Рені та Роздільне.

5 М. Косієнковський «Республіка Буджак: Наступна в черзі?», New Eastern Europe, 2 січня 2015 р., http://neweasterneurope.eu/old_site/articles-and-commentary/1437-the-republic-of-budjak-next-in-line

6 Е. Брам «Етап латентного конфлікту», Beyond Intractability, вересень 2003 р., <https://www.beyondintractability.org/essay/latent-conflict>. На кривій конфлікту, див. «Крива конфлікту», Інститут миру США, <https://www.usip.org/public-education/students/curve-conflict>, доступ здійснено [у січні 2019 р.].

7 Т. де Ваал «Непевна основа: Взаємодія з де-факто державами Європи та відколотими територіями», Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2018 р. https://carnegieendowment.org/files/deWaal_UncertainGround_final.pdf

реформи)⁸, присутнє потужне почуття мультикультуралізму та згуртованості, що базується на спільному історичному досвіді та культурних подібностях, спільних традиціях та локальній культурі (наприклад, спільне споживання вина). Відсоток міжетнічних шлюбів є досить високим і, хоча кожна етнічна меншість має тенденцію займати певну економічну нішу, їхні засоби існування та ресурси є взаємозалежними.

«У нас досі існують такі стосунки, коли сусід поштукатурить тобі стіну безкоштовно, а потім ти віддячиш йому іншою послугою. Взаємна допомога — це тут нормальне явище — на місцевій мові це називається «межі». Традиційно, коли, наприклад, албанці, гагаузи та болгари будували собі будинки, все село будувало будинок для кожного з них по черзі. Це об'єднує людей». ...» (Далі у тексті цитуються вислови респондентів).

Географічна віддаленість від Києва, погана транспортна інфраструктура та відсутність ефективної комунікаційної стратегії щодо проведення загальнонаціональних реформ сформували обережне ставлення місцевих жителів до децентралізації. Утім, із поліпшенням комунікаційної політики, трансльованої з Києва, та позитивними прикладами об'єднання громад в інших регіонах, ставлення неухильно покращується, і реформа вкорінюється.

«За останні 3–4 роки я бачу зміни. Раніше все було просто негативно. [Тепер] самі мешканці налаштовані на позитивний результат».

Ще однією ілюстрацією відмінності регіону від інших частин України є обережне ставлення до мілітариських груп. Такі групи у регіоні не існують у тому вигляді, в якому вони існують в інших місцях, наприклад, у Херсонській області. Респонденти підкреслили, що «вони неприйнятні для нас». Це важливо для оцінки потенціалу насильства в регіоні.

Вище зазначені позитивні фактори, які підкреслюють соціальну згуртованість, прогрес реформ і відмову від мілітаризованих груп, повністю не усувають безпекові ризики. Численні системні національні проблеми; постійна участь етнічних держав-покровителів (Болгарія, Румунія, а також Туреччина), достатньо високий рівень політичного, економічного та культурного впливу РФ; близькість Придністров'я і регулярних військових частин Росії⁹ — все це потребує ретельного моніторингу. На основі його результатів має бути розроблена довгострокова стратегія зміцнення ефективних та інклюзивних складових, які допоможуть регіону протистояти геополітичному тиску та розширити участь, зобов'язання регіону у долученні до проекту розбудови української держави.

3.2 Херсонська область¹⁰

Після збройного конфлікту та окупації Криму в 2014 році люди, жителі півдня Херсонської області, несподівано опинилися на «новому кордоні», який приніс незнайомі до того ризики для безпеки, економічні труднощі, політичну невизначеність і пропаганду з багатьох сторін.

«Ми теж «прикордонний» регіон, але вся увага приділяється тільки Донецькій та Луганській областям».

Все це загостило існуючі проблеми корупції, конкуренції за ресурси, потужних кримінальних мереж та певної соціальної депривації. Це також породило нову динаміку через певні воєнізовані групи (під їх

8 Президент України підписує суперечливий закон про мову, Радіо Свобода, 26 вересня 2017 року, <https://www.rferl.org/a/ukrainian-poroshenko-signs-controversial-language-bill-into-law/28757195.html>

9 М. Чобану, «Виведення російських військ з Придністров'я: друга спроба», JAMnews, 22 червня 2018, <https://jam-news.net/the-withdrawal-of-russian-troops-from-transnistria-attempt-two/>

10 Дослідження проводилися в таких громадах: Чаплинка, Генічеськ, Каланчак.

активності — 2015-2018 рр.), які є наслідком збройного конфлікту на Сході, та міграцію (як до регіону, так і з регіону), включаючи кримськотатарських біженців (переселенців). Все це призвело до зростання етнічної та релігійної напруженості.

Таке поєднання старих і нових проблем вирізняє цей регіон на фоні двох інших і визначає його вищу позицію на кривій конфлікту — на *стадії виникнення*¹¹. Розчарування висловлюються відкрито й емоційно. Для вирішення суперечок, зазвичай, використовується широкий спектр інструментів, у тому числі і насильство, як-от у випадках суперечок за земельні ресурси або у міжгрупових стосунках.

Дослідження показало, що основні першопричини лежать у різних типах земельних відносин, в яких ключові економічні ресурси та політичні процеси значною мірою контролюються кількома групами, що змогли скористатися прогалинами у законодавстві та слабкістю державних інституцій. Центральні органи влади (окрім прикордонників і служб безпеки близько до адміністративної межі з окупованим Кримом) приділяють їм мало уваги. Неефективність радянської політики інтеграції меншин та наявні певні ксенофобські настрої, різні стратегії збереження групової ідентичності призвели до ізоляції та самоізоляції мусульманських громад у регіоні (кримські татари і турки-месхетинці). Найважче інтегруватися жінкам із цих спільнот, оскільки багато хто з них прив'язані до вузького сімейного кола. Як місцеві політики, так і зовнішні сторони (у тому числі Туреччина та Російська Федерація (далі — Росія)) беруть участь у цих процесах та використовують «політику ідентичності»; для місцевих політиків це дає додаткові можливості отримання електорального капіталу. Росія й досі має вплив у регіоні (з історичної точки зору Херсонська область входила у «комуністичний червоний пояс»¹² у Україні) — безпосередньо через цільову пропаганду і опосередковано через тиск на скомпрометованих місцевих політиків.

Процес реформи з децентралізації переривається, оскільки директиви з Києва застосовуються вибірково, залежно від інтересів сільськогосподарських картелів та місцевих політичних еліт. Є занепокоєння, що, навіть коли реформу буде остаточно впроваджено, процес завершиться зміцненням існуючих територій або сфер впливу, що консолідує, таким чином, райони, які контролюються земельними та бізнес-монополістами.

Воєнізовані угруповання, сформовані з колишніх ветеранів антитерористичної операції — АТО, яка тепер відома як «Операція об'єднаних сил ЗСУ»¹³) і бійців, що повертаються додому з Донбасу, наявні у регіоні. Програми реінтеграції для колишніх учасників бойових дій недостатньо глибокі та масові, вони тим самим посилюють проблеми адаптації до мирного життя. Переважну більшість у даних формуваннях становлять молоді та середнього віку чоловіки, для яких це можливість досягнути певного соціального статусу та отримати засоби для існування¹⁴. Реакція поліції на злочинні дії, вчинені цими групами, досить обмежена, внаслідок існування корумпованих відносин між правоохоронними органами та місцевими елітами. Хоча ці групи не є незалежною політичною силою і не обстоюють якогось певного порядку денного, вони можуть бути швидко мобілізовані для вчинення масових безладів і насильства.

Зворотна сторона пригніченої або нереалізованої маскулінності полягає у тому, що у порівнянні з іншими двома регіонами, багато жінок (і не тільки мусульманок) у цільових *громадах* Херсонської області, як видається, позбавлені можливостей та доступів до ресурсів. Незважаючи на те, що цей аналіз не передбачав дослідження гендерного насильства, існують свідчення того¹⁵, що насильство в сім'ю цього регіону поширене.

11 Л. Крісберг, «Стадія виникнення конфлікту», Beyond Intractability, вересень 2003 р., <https://www.beyondintractability.org/essay/conflict-emergence>

12 Д. Горбач, «Після заборони: коротка історія Комуністичної партії України», openDemocracy, 8 січня 2016 р., <https://www.opendemocracy.net/od-russia/denys-gorbach/after-ban-short-history-of-ukraine-s-communist-party>

13 В. Циммерман, «Що означає новий військовий підхід України до Донбасу?», Atlantic Council, 15 травня 2018 р., <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/what-does-ukraine-s-new-military-approach-toward-the-donbas-mean>

14 Більш детальну інформацію про досвід гендерної реінтеграції в Україні див. у майбутньому аналітичному звіті International Alert, розробленому в рамках проекту «Партнерство задля дослідження питань миру».

15 Український центр соціальних реформ, «Гендерне насильство в регіонах України, які постраждали від конфлікту», Київ: United Nations Population Fund, https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/gbv%20in%20the%20conflict-affected%20regions%20of%20ukraine_eng.pdf

3.3 Закарпатська область¹⁶

Берегове, яке є адміністративним центром Берегівського району, вважається культурним центром угорської етнічної меншини, що проживає в Україні. Угорці становлять більшість населення міста (не менше, ніж 48%)¹⁷ – і це найближче до кордону з Угорщиною (8–10 кілометрів) велике місто. Місцева ідентичність і усталений спосіб життя, тобто статус-кво, є тими цінностями, які оберігаються містянами чи не найбільше. Гірська географія, що сприяє ізоляції, часта зміна кордонів, особливо у 20 ст.¹⁸ і, переважно, авторитарні режими правління призвели до того, що місцеві жителі розвинули високий ступінь автономності та закріпили соціальні інститути, спрямовані на економічне виживання та безпеку громади без участі держави.

«Люди, переважно, вважають за краще не звертатися зі своїми проблемами до органів влади. Щоб щось «вирішити», вони йдуть до своїх знайомих. Пересічний закарпатець завжди буде намагатися вирішувати свої проблеми через друзів і через свої контакти, і не буде покладатися лише на державні органи, на те, щоб вони виконували свої функції».

Розширена сім'я є наріжним каменем місцевої ідентичності. Саме в ній встановлюються правила і розподіляються ролі, тому будь-яке втручання з боку зовнішнього світу розглядається з підозрою і сприймається як загроза.

В економічній сфері, яка значною мірою визначається близькістю міжнародного кордону з Угорщиною, сімейні мережі та контакти лежать в основі незаконного та напівлегального бізнесу. Верховенство права вважається слабким; тому бізнес-потоки та торгівля, що часто є незаконною, контролюються інституціоналізованими злочинними групами.

Місцева політика визначається неформальними лідерами громади, впливовими діячами від усіх верств суспільства, а також обраними політиками. Всі ці сторони орієнтовані на збереження статус-кво і унікальної мережі неформальних відносин, яка об'єднує спільноту. Як відомо, вони використовують міждержавну напруженість між Україною та Угорщиною (наприклад, останній скандал із паспортами¹⁹) для власних цілей.

Відносини між Києвом та регіоном супроводжуються хибними уявленнями та маніпулюванням реальною ситуацією з обох сторін. «Сепаратизм» – це занадто гострий термін, який не відповідає ситуації та обурює місцевих жителів, оскільки вони бачать, що їх зображують порушниками, яких повинна «утихомирювати» служба безпеки.

«Уже три роки поспіль щодня виходять антиугорські публікації. Всілякі журналісти, телевізійні програми [кажуть], що угорці не володіють державною мовою, угорці є сепаратистами: українцям подається лише негативна інформація... Як це можна допускати – казати таке, ображати Закарпаття? Комунікацію необхідно міняти».

Геополітична напруженість між Україною та Угорщиною каталізує довготривале невдоволення, що накопичувалось роками. Дана напруга виходить на поверхню і трансформується під впливом змін (як-от посилення інтеграції в рамках України) та уявних загроз культурній ідентичності та традиційним способам життя; динаміка на кривій конфлікту швидко переходить у стадію виникнення²⁰.

16 Дослідження проводилися у такій громаді: Берегівський район.

17 Див. окреме дослідження про Закарпаття.

18 I. Tapur і Г. Торп, «Карти: Як Україна стала Україною», The Washington Post, 9 березня 2015 р., https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/03/09/maps-how-ukraine-became-ukraine/?utm_term=.9b27ea7770bb

19 А. Арун'ян, «Як Угорщина і Україна посварилися через скандал із паспортами», openDemocracy, 11 жовтня 2018 р., <https://www.opendemocracy.net/od-russia/aleksei-arunyan/how-kyiv-and-budapest-fell-out-over-zakarpattya>

20 Л. Крісберг, «Стадія виникнення конфлікту», Beyond Intractability, вересень 2003 р., <https://www.beyondintractability.org/essay/conflict-emergence>

Непрозорий суспільний устрій, наявні процедури прийняття рішень та специфічні форми громадянської самоорганізації (на додаток до проблем загальнонаціонального рівня) можуть спотворити ясність і чіткість заходів з розбудови миру. При їх розробці важливо врахувати тривале геополітичне суперництво в регіоні та потенційну можливість того, що невелика проблема місцевого рівня може, спалахнувши, ескалюватись у більш масштабний конфлікт. Ініціаторам цього та сторонам конфлікту, якщо вони зацікавлені у деескалації, необхідно взаємодіяти з контекстом у більш чутливий і всеохоплюючий спосіб.

4. ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

4.1 Загальні першопричини конфлікту

Сім громад являють собою три різні регіони України, з різною історією та традиціями, соціальними інститутами та підходами і механізмами розв'язання конфліктів. Вони мають різноманітний етнічний та релігійний склад, фактори, внутрішні та зовнішні процеси, які сприяють як стійкості, так і вразливості до масштабних конфліктів. Утім, міжрегіональний аналіз показує низку спільних першопричин, які перешкоджають розвитку у позитивному напрямку та лише розпалюють загострення конфлікту.

Стабільність потребує національної держави, яка функціонує та може забезпечити безпеку, правосуддя, верховенство права та належне економічне управління. Хоча у мету цього аналізу не входить дослідження факторів національного рівня, які діють в Україні, важливо описати ті фактори, які сприяють виникненню середовища, що провокує конфлікт та впливає на місцеві процеси.

Геополітичний: Поточний конфлікт із Росією та постійний ризик ескалації, особливо для «нових прифронтових» громад, таких, як Херсонська область; напруженість з Угорщиною та її політика, яка критично сприймається в Україні через нещодавній досвід втрати контролю над територіями; достатньо високий рівень впливу інших держав-покровителів (Болгарія, Румунія, Туреччина) на відповідні етнічні меншини в Україні.

Політичний: Внутрішня боротьба між елітами за владу, слабкість державних інституцій, відсутність стратегічного бачення для регіонів, відсутність інклюзивності у процесі вироблення політики та змістовного представництва, а також відсутність ефективних комунікаційних стратегій з боку центру – все це підриває легітимність центральних органів влади у регіонах та прихильність регіонів до загальнонаціонального порядку денного.

Економічний: Несправедливий та неналежним чином регульований розподіл ресурсів, зокрема землі та інших природних ресурсів (деревина, прибережні водні ресурси), означає, що потужні групи та особи, що мають міцні політичні зв'язки, підтримують існування своїх неформальних інституцій, які захищають їхні економічні інтереси і протистоять змінам.

Соціальний: Системне виключення цілих груп на основі гендерної, етнічної або релігійної приналежності, зокрема, ромських та частково мусульманських громад, призводить до дисбалансу у владі, нерівномірного доступу до послуг та відсутності можливостей. Масова маятникова (чи то човникова – короткострокова міграція або переїзди на далекі відстані), сезонна та постійна міграція заради праці або освіти, особливо серед молоді, змінює демографічну та гендерну динаміку, яка сприймається негативно – як розрив соціальної згуртованості та усталеного способу життя.

4.2 Ключові рушії конфлікту та проблеми

Вищезазначені фактори неминуче впливають на потенціал насильства на місцях, залежно від контексту та суб'єктів. В усіх трьох регіонах ми виявили схожі рушійні сили (драйвери) конфлікту:

Пропаганда і «фейкові новини» витісняють раціональний аналіз і викликають невдоволення

Переважає більшість респондентів в усіх сферах досліджень вказали на те, що основним джерелом інформації на місцевому рівні є чутки. Вони часто замінюють собою новини та аналіз у місцевих ЗМІ (які також покладаються на чутки), в яких немає плюралістичних (і незалежних від місцевих політичних

лідерів) фінансових ресурсів для забезпечення незалежності та професійних етичних стандартів. Найбільш схильні до сприйняття маніпулятивної інформації, у тому числі і через соціальні мережі та групи, літні люди (віком понад 60 років, що ностальгують за радянськими часами) і молоде покоління (підлітки та 20-річна молодь)²¹. Аналогічно, респонденти згадували «зовнішнє втручання» як один із тригерів конфлікту в кожному з регіонів, зазначаючи, зокрема, що у підбуренні суперницьких груп однієї проти іншої використовують риторику за етнічними, релігійними та соціальними лініями ідентичності.

Роз'єднуючі наративи, які відчужують меншини і загрожують соціальній згуртованості

Спричинена війною актуалізація на національному рівні націоналістичного популізму створює передумови для обмеження, виключення з соціальних і політичних процесів меншин, особливо релігійних та етнічних. Мусульманські меншини часто ізолюють себе від більшості населення, з яким вони іноді мають напружені стосунки. Жінки з консервативних мусульманських спільнот є більш вразливими, адже підпадають під загрозу подвійної ізоляції як за ознакою етнічності/релігії, так і гендеру. Регіональні та національні засоби масової інформації укорінюють роз'єднуючі наративи про меншини та ворожі образи та уявлення про «сепаратизм»; цим вони лише дедалі більше відчужують такі спільноти. Конфлікт ідентичностей залишається ресурсом для зовнішніх маніпуляцій у консервативних сільських районах України й експлуатується з урахуванням геополітичних і внутрішніх інтересів сусідніх країн.

Тіньова економіка та політична корупція організаційно закріплюють соціальний розкол та підривають процес реформ

Конкуренція між олігархічними, неформальними і, часто, кримінальними економічними інтересами може спровокувати і політичні та соціальні розбіжності. Представники таких інтересів використовують певну тактику, наприклад, політичні маніпуляції та спонсорування політики, яка роз'єднує, для забезпечення власного виживання та монополії на економічні активи, природні ресурси або ринки. На думку респондентів, будь-яке зазіхання на їхні особисті інтереси, як-от земельна реформа або потенційні нові інвестори, з високою долею вірогідності може провокувати конфлікт. Мілітаризовані та кримінальні групи (що іноді утворюються на етнічній основі, наприклад, чеченські та азербайджанські угруповання в Херсонській області, що ще більше ускладнює динаміку) часто знаходяться «на зарплаті» крупних підприємств і є потужною організацією, здатною спричинити масштабне насильство на замовлення.

Єдиним винятком, який було згадано, є менш прибуткові сектори, такі, як індустрія туризму та дрібна торгівля, які є більш прозорими та законослухняними (йдеться, зокрема, про сплату податків, звернення до суду). Керуючись спільним інтересом у боротьбі з крупними конкурентами, вони почали формувати торгові асоціації. Були навіть випадки, коли вони вигравали судові процеси проти крупніших бізнес-груп.

Низький рівень місцевої експертизи для врегулювання та розв'язання конфліктів перешкоджає своєчасному та ефективному реагуванню на кризові ситуації

Чим більше територіально ми заглиблюємось у регіони України, тим менше довіри у місцевого населення до центральної влади та «київських політиків». У всіх трьох регіонах місцеві лідери (у тому числі особи на виборних посадах) вважаються такими, хто має найбільший авторитет та відповідальний за розв'язання конфліктів. Утім, на практиці їм не вистачає можливостей і навичок, щоб робити це ефективно і своєчасно. Дійсно, традиція замовчувати серйозні питання, допускати загострення проблем, як виявляється, широко поширена, і така звичка викликає обурення у респондентів.

Місцеві лідери кажуть, що часто опиняються у складних ситуаціях і не мають підтримки з боку поліції та регіональних органів влади, які воліють залишитися на задньому плані і дозволити ситуації влягтися

21 Див., наприклад, А. Колесніков, «Стукіт для Кремля: режим захоплює молодіжну субкультуру», Московський центр Карнегі, 14 січня 2019, <https://carnegie.ru/commentary/78115>.

самостійно. Це особливо турбує, коли йдеться про згадані три регіони, де розбіжності на місцевому рівні можуть потенційно швидко вийти з-під контролю, чим скористаються зовнішні суб'єкти.

Громадянське суспільство є занадто слабким та фрагментованим і тому має проблеми у впровадженні сталих змін та підтримці інклюзивності

Протестний рух останніх років в Україні породив різнопланові організації громадянського суспільства. Тепер, п'ять років по тому, існує безліч цих організацій як з позитивною репутацією, так і з негативною. Їхній характер варіюється від груп активістів і волонтерів, проурядових, неурядових організацій чи кишенькових НУО (які обслуговують інтереси окремих груп еліт), «професійних ветеранів» (часто у формі мілітаризованих формувань і приватних бойовиків) і «україн консервативного громадянського суспільства»,²² яке пропагує радикальні традиційні та релігійні цінності, праворадикальний націоналізм та доволі часто насильство. Загалом, ці групи повторюють загальнонаціональну картину не тільки за формою, але й за змістом, зосереджуючись на конкретних спонтанних протестах, вуличній мобілізації, пікетуваннях та інших видах дестабілізації.

Також існує проблема довіри та легітимності між НУО та тими групами, які вони представляють. Вважається, що деякі НУО є просто посередниками між донорськими організаціями та владою. Вони оцінюються як ті, що є залежними від грантів, спрямованих на організацію навчання та круглих столів, які багато респондентів вважають неефективними. Деякі НУО були створені окремими особами у місцевій владі чи у бізнесі для обслуговування інтересів окремих груп еліт або для викачування державних коштів, виділених неприбутковим організаціям. В інших випадках вважається, що НУО просувають політичні ідеї різних внутрішніх та зовнішніх факторів.

Укорінені патріархальні гендерні норми, які є рушієм нерівноправності та незахищеності

Патріархальний соціальний устрій, притаманний дослідженим регіонам, означає, що певні ролі та очікування визначаються і пов'язуються з чоловіками, жінками, дівчатами та хлопцями на підставі їхньої статі, віку та етнічного походження. Нестабільність останніх років та збройний конфлікт закріпили гендерні стереотипи, ніж ті, які очікувано повинні реалізовуватися чоловіками і жінками: це вузька, безкомпромісна та насильницька форма ідентичності як атрибут маскулітності та підпорядкована і репродуктивна функція, відведена жіноцтву.

Явище консолідації ветеранів АТО у мілітаризовані групи є результатом того, що чоловіки розчаровані життям після повернення з війни. Водночас це свідчить і про наявність певних усвідомлених спільних інтересів та бажання їх реалізовувати через доступ до різних ресурсів. Економічні труднощі та відсутність робочих місць змусили жінок взяти на себе ширший спектр економічних та соціальних ролей²³, хоча вони залишаються маргіналізованими у політичній сфері. Наприклад, у результаті децентралізації в деяких громадах лідери-жінки витісняються лідерами-чоловіками новостворених громад, які тепер користуються більшими ресурсами та субсидіями з центру. Ті кілька жінок, які перебувають у політиці, можуть займати більш радикальну націоналістичну позицію та сприяти конфлікту, намагаючись досягти рівня влади та впливу, який мають чоловіки, використовуючи конфлікт як соціальний ліфт.

Гендерні меншини утримуються на периферії суспільства, і їм не дають шансів висловлювати свою незалежну думку, що надзвичайно ускладнює для них можливості ініціювання чи проведення обговорення щодо питань конфлікту та інклюзивності. Ці викривлення у соціальній структурі створюють ще більший розкол і підривають згуртованість громади та її стійкість до конфліктів.

22 Р. Янгс (ред.), «Мобілізація консервативного громадянського суспільства», Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2018, <https://carnegieeurope.eu/2018/10/04/two-faces-of-conservative-civil-society-in-ukraine-pub-77374>

23 Наприклад, респонденти повідомили про збільшення числа трудових мігрантів-жінок, що виїжджають із Бессарабії до Туреччини та із Закарпаття до Східної Європи.

У міжнародних та вітчизняних ініціативах не враховується чутливість до конфліктів та/або стосунк до конфліктів

З причин, подібних до тих, з яких було ініційовано це дослідження, ці три регіони отримують багато міжнародної уваги і, отже, допомоги. Рамки цього дослідження не передбачали доступу до даних та аналізу оцінки впливу проектів допомоги; однак, респонденти зі згаданих трьох регіонів критикували заходи зовнішнього втручання у громади як такі, що не враховують існуючі конфлікти та особливості спільнот та громад. Вони зазначали, що в рамках цих ініціатив інтересам та невдоволенню однієї групи приділялася більша увага, ніж інтересам та невдоволенню іншої групи, проводилися дослідження, які висвітлювали проблеми, але не пропонувалися рішення, або подавалися упереджені чи заплутані результати аналізу. Хоча сприйняття несправедливості у розподілі допомоги є звичайним у будь-якій кризовій ситуації, відсутність консультацій на місцевому рівні та супровідних заходів може посилити напруженість між громадами, які перебувають у стані конкуренції.

Аналогічним чином відсутність чітких механізмів комунікації та зворотного зв'язку при здійсненні національних реформ, таких, як децентралізація та Закон про освіту та його «мовна стаття», створюють занепокоєння серед тих людей, які потерпають від нестабільності. Отже, існує благодатний ґрунт для дезінформації, маніпулювання та політизації окремих питань.

Більше того, деякі міжнародні ініціативи, на думку місцевих, є неактуальними та/або непрактичними, оскільки вони базуються скоріше на інтересах / можливостях постачальника, аніж на місцевих потребах (наприклад, великий проект з розвитку туризму у *громаді*, яка є практично транспортно недоступною для потенційних туристів). Хоча такі підходи не є рушіями конфлікту самі по собі, вони підривають довіру до міжнародної допомоги і сприяють виникненню байдужості серед ключових груп осіб, на яких вони спрямовані, через що ті не бажають брати участь в інших програмах і, отже, це ускладнює їхнє залучення або контакт з ними.

Марш за збереження сімейних цінностей. Представники мусульманської спільноти, м. Херсон, Україна
© Ірина Паршина 2018

5. РЕКОМЕНДАЦІЇ

На основі аналізу наявних сильних сторін та можливостей були складені рекомендації, що подаються нижче; вони повинні слугувати основою для зменшення нестабільності і сприяння довготривалому миру. Рекомендації дають орієнтири для варіантів, пріоритетів і методологій планування заходів з розбудови миру, які можуть допомогти у вирішенні проблем на місцевому та регіональному рівнях. Вони вимагають дій від різних суб'єктів, вимагають ресурсів і часових рамок різних рівнів і мають різний ступінь терміновості. Хоча вони мають на меті розв'язання міжсекторних питань у всіх трьох регіонах, це не обов'язково означає, що скрізь повинен застосовуватися шаблонний підхід.

Рекомендації поділяються на короткострокові механізми подолання і зниження напруги та довгострокові стратегії розбудови стійкого миру на низовому рівні. Поділ аж ніяк не дорівнює хронологічному порядку або покроковому підходу. Цілком навпаки – узгоджені зусилля на декількох рівнях і цілісні методології матимуть більш ефективний вплив і більше шансів реалізації стосункових, поведінкових і структурних перетворень.

5.1 Пом'якшення впливу та підвищення стійкості до насильницьких конфліктів – короткострокові пріоритети

Протидія пропаганді та «фальшивим новинам», розвиток критичного мислення

Хоча «гібридна війна»²⁴ у всіх на вустах, практичних дій щодо протидії їй все ще бракує. З викликом такого масштабу важко впоратися; однак, вкрай важливо, щоб люди навчалися критично мислити, визначати «фейкові новини», а також користуватися інформацією відповідально, а особливо це стосується осіб, що залучені у сфери з високим рівнем безпеки, що перебувають на керівних посадах (місцеві органи влади та правоохоронні органи), а також у громадянському суспільстві²⁵ (медіа та ватчдог організації). Це можна зробити шляхом розробки модулів критичного мислення в рамках освітніх і професійних програм розвитку.

Групи громадянського суспільства, що займаються питаннями розв'язання конфлікту, повинні там, де це можливо із урахуванням ризиків особистої безпеки, розширювати свій публічний вплив і більш ефективно використовувати соціальні засоби масової інформації для повідомлення своїх громад щодо проблем та ініціатив, які впливають на них, а також прагнути до більш активної участі у дискусіях щодо розбіжностей, які існують на рівні громади, мирних і конструктивних шляхів їх подолання.

Відсутність надійного збалансованого аналізу у пропагандистсько орієнтованому медіа-середовищі означає, що непідтверджена інформація може викликати непропорційну або недоречну реакцію місцевих, національних та міжнародних суб'єктів. Розбудова експертного потенціалу на місцевому рівні серед представників громадянського суспільства та журналістів у стосунку до аналізу конфліктів може допомогти створити неформальну систему раннього запобігання конфліктам. Це є життєво важливим у цих регіонах – регіонах з високим рівнем мінливості, що характеризуються непередбачуваною геополітичною динамікою.

Зміцнення навичок місцевих органів влади щодо управління кризовими ситуаціями та розв'язання конфліктів

Місцеві органи влади та лідери громад часто стикаються з кризовими ситуаціями, але через неоперативне реагування втрачають шанс конструктивно вирішити їх на ранній стадії. Було здійснено декілька навчальних ініціатив, спрямованих на розвиток навичок та практики діалогу у громадах. Вони є корисними у довгостроковій перспективі; однак, наше дослідження підкреслило потребу у проведенні підготовки зацікавлених сторін у сфері реагування на кризові ситуації та розв'язання конфліктів для того, щоб озброїти їх засобами, навичками та, головне, впевненістю у вирішенні таких ситуацій у прийнятний для населення спосіб та з урахуванням чутливості до конфліктів.

Дана підготовка, включаючи всі програми з розбудови потенціалу, повинна бути сумісною з Резолюцією Ради Безпеки ООН №1325 і спрямовуватися на залучення жінок до менш формальних ролей у керівництві; ці ролі можуть виключити їх із тих груп, які вони представляють, але вони є недооціненим ресурсом для запобігання конфліктам і деескалації. Це, у свою чергу, сприятиме зростанню у громадах ролі жінок як осіб, що користуються авторитетом.

Зміна ставлення до меншин та посилення їхньої інтеграції

24 Л. Тодд Вуд, «Російська гібридна війна в Україні», The Washington Times, 19 листопада 2018 р., <https://www.washingtontimes.com/news/2018/nov/19/russian-hybrid-warfare-ukraine/>

25 Ю.Головченко, М. Гартман, Р. Адлер-Ніссен, «Держава, засоби масової інформації та громадянське суспільство в інформаційній війні з Україною: цивільні куратори цифрової дезінформації», International Affairs, 94 (5), 2018, с.975–994 <https://academic.oup.com/ia/article/94/5/975/5092080>

Для інтеграції меншин необхідний довгостроковий підхід; проте, негайної деескалації та врегулювання конфліктів можна досягнути шляхом зміни ставлення людей до етнічних та релігійних меншин. Це можна зробити за допомогою реалізації проєктів відкритого діалогу між різними громадами (наприклад, респонденти Берегового зазначили, що навіть сама участь у проведених дослідниками етнічно-змішаних фокус-групах була для них першою можливістю обговорити спільні питання та спробувати зрозуміти один одного) і святкування спільного позитивного досвіду та культурних подібностей, як-от виноробство та традиції спільного споживання вина у Бессарабії. Висновки з інших контекстів інтеграції меншин та обмін успішними дослідженнями на місцевому рівні можуть бути ефективним засобом для зміни уявлень людей про «загрози» їхній ідентичності.

Покращення чутливості зовнішніх організацій до конфлікту

Незважаючи на те, що масова програма «незавдання шкоди» та чутливості до конфліктів щодо всіх заходів зовнішнього втручання, ймовірно, неможлива; місцевим громадам необхідно надавати підтримку у розробці їхніх власних керівних принципів чутливості до конфліктів, розрахованих на міжнародні донорські організації та організації з надання допомоги та державні органи, відповідальні за впровадження реформ (зокрема, реформи з децентралізації). Розробка такої системи також сприятиме підвищенню ступеня відповідальності на місцевому рівні за ініціатив, які фінансуються міжнародними організаціями, а також сприятиме їхній актуальності та стійкості.

5.2 Розбудова стійкого миру на низовому рівні – довгострокові стратегії

Навчання з питань розбудови миру та розв'язання конфліктів

Розуміння людьми проблем миру і конфлікту буває доволі специфічним і визначається людським досвідом війни (включаючи Другу світову війну). Головним останнім орієнтиром конфлікту є Донбас та окупований Крим. Наприклад, багато хто з респондентів заперечували існування будь-якого конфлікту у їхніх громадах («Ми не маємо конфлікту: подивіться на Донбас – ось де конфлікт»); проте вони, водночас, відкрито повідомляли про акти насильства, такі, як спалювання автомобілів, залякування або бійки, як прийнятний і «ефективний» спосіб розв'язання місцевих суперечок. Таким чином, мир розуміється у негативному сенсі, і просто визначає відсутність війни. Парадоксально, але при цьому респонденти заявляють, що цінності компромісу, гнучкості та балансування інтересів є частиною їхньої ідентичності, що суперечить реальності.

Освітні програми з питань розбудови миру можна розробляти, ґрунтуючись на декларованих респондентами значеннях компромісу та гнучкості, з метою поступальної актуалізації обговорення різних форм конфліктів і насильства, а також ознайомлюючи їх з поняттям позитивного миру²⁶ – в значенні остаточної мети у будь-якому процвітаючому суспільстві. Ці програми відрізняються, скажімо, від громадянської освіти, оскільки вони заохочують до критичного аналізу і розуміння структурних факторів, що лежать в основі конфлікту і несправедливості, а також до розуміння наслідків насильницького конфлікту. Вони також прищеплюють навички, необхідні для вирішення розбіжностей, подолання поляризації у суспільстві без застосування насильства, а також цінності толерантності та поваги до протилежних поглядів. До формальних та неформальних навчальних програм можна включити спеціально розроблені модулі, орієнтовані на конкретні сфери та вікові групи (зокрема, на молодь), які будуть потужним засобом запобігання конфліктам та насильству на рівні громад.

26 Докладніше про позитивний мир див. у Programming Framework, London: International Alert, серпень 2017 р., https://www.international-alert.org/sites/default/files/Organisation_ProgrammingFramework_EN_2017.pdf

Довгострокові заходи з інтеграції меншин

Оскільки ключова динаміка конфлікту у згаданих трьох регіонах обертається навколо питань ідентичності та меншин, вони потребують особливої уваги у довгострокових стратегіях розбудови миру. Найбільш природна інтеграція етнічних і релігійних меншин і внутрішньо переміщених осіб здійснюється через економічну діяльність (наприклад, у малому бізнесі), а також через міжетнічний активізм на низовому рівні. Такі форми органічної інтеграції необхідно вивчати, заохочувати і, де це можливо, популяризувати. Особливу увагу слід приділити забезпеченню того, щоб жінки з найбільш ізольованих меншин (наприклад, консервативні мусульмани та роми) не були ізольовані від цих інтеграційних зусиль, оскільки вони менш схильні до того, щоб мати власний бізнес або бути громадськими активістами.

Розробка політики щодо місцевих меншин повинна здійснюватися відкритим та інклюзивним способом за участі представників усіх етнічних та релігійних меншин. Такий підхід повинен забезпечити супроводження будь-яких структурних змін змінами у ставленні та поведінці, а також гарантувати дійсну реалізацію розробленої у результаті цього політики.

Проте, особливу увагу слід приділяти чутливості до конфліктів, оскільки деякі форми розколу менш очевидні і несуть у собі ризик загострення іншого конфлікту (наприклад, між різними групами мусульман у Херсонській області – кримськими татарами та турками-месхетинцями). Справді, слід передбачити, як виглядатиме чутлива до конфліктів інтеграція меншин у тих районах, де вони становлять більшість населення, наприклад, угорська більшість у Береговому (Закарпаття) або болгарська більшість у Болграді (Одеська область).

Перетворення громадянського суспільства на фактор змін

Незважаючи на численні труднощі та суперечності, громадянське суспільство України є багатоманітним, енергійним та динамічним; однак йому потрібна підтримка, щоб воно стало більш ефективним та орієнтованим на реалізацію проблем цільових груп. Це потребуватиме певного осмислення громадянським суспільством його цінностей та місії в Україні, оскільки в демократичному суспільстві громадянське суспільство прагне до забезпечення плюралізму, різноманітності та поваги до інтересів та думок інших груп.

Напрацьовуючи робочі відносини з політичними діями та партіями, групи громадянського суспільства повинні зберігати свою незалежність. Розбудови більш рівноправних партнерських відносин з органами влади можна досягнути шляхом переспрямування енергії, яка наразі зосереджена на ситуативному активізмі та «силі вулиці» (протест та дестабілізація), у напрямку стратегічної участі у політиці на місцевому, регіональному та загальнонаціональному рівнях через адвокацію та діалог з урядовими структурами.

Роздробленість на регіональному та місцевому рівнях можна подолати шляхом розширення та зміцнення мереж груп однодумців заради спільної діяльності, широкомасштабних кампаній, перехресного навчання та підтримки рівних рівними. Це є життєво важливим для виведення закритих громад з ізоляції.

Вивчення місцевих форм громадянської самоорганізації, поза межами НУО, та виховання міжетнічного активізму в різних сферах і формах, має стати пріоритетом у міжнародній донорській підтримці програм розвитку громадянського суспільства.

Підтримка розвитку та консолідації місцевого малого та середнього бізнесу

Хоча земельна реформа в Україні уже давно назріла (її впровадження знову відклали наприкінці 2018 року), вона є одним з найпотужніших тригерів конфлікту. Будь-які спроби реформування на рівні спільнот, орієнтованих на земельні ресурси, повинні здійснюватися з максимальною чутливістю та увагою до конфліктів, а також у поєднанні з іншими реформами.

Оскільки загальнодержавне регулювання розподілу ресурсів залишається неефективним, економічні причини місцевих розбіжностей та потенційні тригери масштабніших конфліктів можна частково усунути шляхом підтримки малого та середнього бізнесу. У трьох досліджуваних регіонах самоорганізовані асоціації, що зароджуються у таких секторах, як, наприклад, туризм, являють собою політичну силу, що набирає ваги та протидіє олігархічним інтересам. Водночас при розробці даних програм важливо враховувати інтереси крупних власників та бізнесменів, які продовжуватимуть займатись бізнесом у пілотних регіонах. І можуть стати або драйверами підтримки змін, або, навпаки, використовувати наявні ресурси для протидії.

Різноманітність економічних можливостей важлива не тільки для заохочення здорової конкуренції, але й для забезпечення достатнього рівня взаємозалежності як всередині *громад*, так і між ними. Респонденти дослідження також посилялися на спільні бізнес-інтереси та діяльність як на вихідні пункти швидкої інтеграції етнічних та релігійних меншин.

Зміна незбалансованої динаміки сили з точки зору гендерного питання

Виходячи з розуміння гендеру як балансу сил, глибоко вкорінені культурні, соціальні та політичні зміни не відбудуться, якщо цю істотну сферу людських взаємин не трансформувати. Довгострокові ініціативи щодо розуміння ролі гендерних відносин у динаміці конфліктів та створення інклюзивних (більш мирних) суспільств необхідно розробляти у співпраці з місцевими громадами. Висновки, зроблені на основі аналізу помилок минулого, застосовані до розробки ефективних підходів, є надзвичайно важливими, оскільки багато респондентів виокремили «гендерне навчання» [sic] як найменш актуальний формат міжнародних програм, що частково пояснюється загальною підозрою щодо самої концепції гендеру.

Психосоціальна²⁷ та економічна реінтеграція²⁸ колишніх учасників бойових дій АТО, включаючи чоловіків і жінок різного віку та різних етнічних груп, може бути вихідною точкою для більш відкритого обговорення гендерних питань і табуованих тем²⁹, а також для піддання сумніву «традиційних» уявлень про маскуліність і фемінність.

являють собою

Процеси аналізу конфліктів на основі спільної участі є ще одним способом розширення прав і можливостей жінок і маргіналізованих груп, який дозволить їм набутися впевненості у висловленні думок щодо конфлікту у публічному просторі, отримати схвалення на місцевому рівні та розвинути розуміння взаємодії між гендером і конфліктом.

27 Деякі аспекти питань психічного здоров'я та доступу до послуг серед внутрішньо переміщених осіб в Україні можуть бути актуальними для психосоціальної реабілітації колишніх учасників бойових дій. Див. Б. Робертс, Н. Махашвілі, Я. Джавахшвілі, «Приховані тягарі конфлікту», London: International Alert, Global Initiative on Psychiatry and London School of Hygiene and Tropical Medicine, 2017 p. <https://www.international-alert.org/publications/hidden-burdens-of-conflict-en>

28 Щодо конкретніших рекомендацій стосовно гендерної реінтеграції в Україні див. майбутній аналітичний документ International Alert, розробленому в рамках проекту «Партнерство задля досліджень питань миру».

29 З. Безп'ячук, «Колишній український солдат-доброволець кидає виклик ЛГБТ-табу», BBC News, 17 січня 2019 p., <https://www.bbc.co.uk/news/av/world-europe-46897341/former-volunteer-ukrainian-soldier-challenges-lgbt-taboo>

International Alert

8 Zankovetskoi St., office 1, Kyiv, 01001, Ukraine

Email: ukraine@international-alert.org

Website: www.international-alert.org/ukraine

[/InternationalAlert](https://www.facebook.com/InternationalAlert)

[@intalert](https://twitter.com/intalert)